

36. posiedzenie Europejskiej Grupy Archiwalnej i 49. posiedzenie Europejskiej Rady Archiwistów Narodowych Warszawa, 3–4 kwietnia 2025

1 stycznia 2025 r. Polska objęła półroczne przewodnictwo w Radzie Unii Europejskiej (dalej: UE), jednym z najważniejszych organów decyzyjnych wspólnoty. W czasie polskiej prezydencji, poza formalnymi i nieformalnymi zebraniem Rady, zwoływany przez ministrów resortowych, organizowane są także inne wydarzenia o charakterze urzędniczym i eksperckim. Do tych ostatnich należały spotkania przedstawicieli europejskich gremiów archiwalnych: Europejskiej Grupy Archiwalnej (European Archives Group, dalej: EAG) i Europejskiej Rady Archiwistów Narodowych (European Board of National Archivists¹, dalej: EBNA), których gospodarzem były Archiwa Państwowe.

EAG jest oficjalną grupą ekspercką Komisji Europejskiej (dalej: KE). Została utworzona na początku 2006 r. na podstawie Zalecenia 2005/835/WE w sprawie priorytetowych działań na rzecz zwiększenia współpracy w dziedzinie archiwów w Europie z dnia 14 listopada 2005 r. (OJEU 2005 L 312/55). Składa się z ekspertów wyznaczonych przez 27 państw członkowskich oraz członków-obserwatorów. Działalność KE zorientowana jest na zapewnienie współpracy między krajami i organami unijnymi, a spotkania EAG służą koordynacji przedsięwzięć we wszystkich obszarach związanych z usprawnieniem funkcjonowania archiwów w UE i nowoczesnym zarządzaniem zgromadzonymi w nich zasobami archiwalnymi, stanowiącymi europejskie dziedzictwo kulturowe.

¹ Termin „national archivists” przetłumaczono w tekście literalnie – jako „archiwiści narodowi”. Odnosi się on do osób zarządzających instytucjami archiwalnymi, najczęściej na stanowisku dyrektorów archiwów narodowych. Na podkreślenie zasługuje fakt, że w oficjalnej nomenklaturze wielu państw europejskich nie stosuje się pojęcia „state archives” („archiwa państwowe”), gdyż placówki te określane są właśnie jako „archiwa narodowe”. W niniejszym opracowaniu zastosowano wyżej wymienione nazewnictwo.

Podstawą obecnych działań EAG jest Strategia Archiwów Europejskich na lata 2025–2030 (Strategy of the European archives 2025–2030), która wyznacza kierunki rozwoju i umacnia partnerstwo europejskich archiwów narodowych w obliczu wyzwań transformacji cyfrowej i zmieniającego się krajobrazu prawnego. Integralną część Strategii stanowi Plan działań (Action Plan), koncentrujący się na wdrożeniu rozwiązań rozszerzających interoperacyjne ramy współpracy między państwami członkowskimi UE w dziedzinie archiwalnej. Na podstawie wyróżnionych w Planie priorytetów strategicznych przedstawiciele KE opracowali program merytoryczny 36. posiedzenia EAG, które odbyło się 3 kwietnia 2025 r. na Zamku Królewskim w Warszawie.

Poranną sesję zadeedykowano wdrożeniu działania pn. „Defining a records and archives management competence framework”, przypisanego liderom reprezentującym Archiwa Państwowe w Polsce i Archiwa Historyczne Unii Europejskiej. Spotkanie otworzyła prezentacja „Competent Staff – Projects Implemented as Part of the State Archives Development Strategy for 2021–2030” autorstwa Marcina Topczaka i Anny Kociubińskiej. Kierownicy projektów strategicznych Archiwów Państwowych przedstawili, po pierwsze, założenia oraz funkcjonalności modelu kompetencji i rozwoju zawodowego pracowników archiwów państwowych, przygotowanego w oparciu o zidentyfikowane potrzeby sieci archiwalnej oraz analizę obecnego systemu zarządzania zasobami ludzkimi. Po drugie, zapoznali uczestników z praktykami służącymi płynnemu wprowadzeniu nowego pracownika do archiwum, zapoznania go z kulturą i strukturą organizacyjną urzędu, zasadami pracy, zespołem oraz narzędziami niezbędnymi do wykonywania obowiązków stanowiskowych.

Prezentacja korespondowała z ideą kolejnej prelekcji zatytułowanej „European Commission’s Competency framework in the Document Management and Archives domain”. Fiona Aranguren Celorrio skupiła się na omówieniu kluczowych kompetencji wymaganych w zarządzaniu dokumentacją i archiwami na poziomie reprezentowanego przez nią organu unijnego. Egzemplifikacje rozwiązań przyjętych przez KE, jak też w Polsce, wzbogaciły dyskusję o umiejętnościach niezbędnych archiwistom pracującym w archiwach narodowych w Europie. Te ostatnie dookreśliła Kamila Pawełczyk-Dura w prezentacji „Survey Report: Competences Framework for Archivists of National/State Archives in Europe”.

Wystąpienie stanowiło pogłębioną analizę wyników ankiety przeprowadzonej pod auspicjami EAG przez Archiwa Państwowe wśród państw członkowskich UE.

Kwestionariusz – składający się z 21 pytań zorganizowanych w 7 blokach tematycznych obejmujących: prawo i regulacje, edukację i szkolenia, technologię i innowacje, współpracę międzynarodową, zaangażowanie społeczne, etykę zawodową oraz otwartość środowiska na zmiany – wypełniło 567 pracowników z 24 krajów europejskich, zatrudnionych w 127 archiwach narodowych. Duża reprezentatywność pozwoliła na uzyskanie ogólnego obrazu kompetencji, wiedzy oraz potrzeb specjalistów w dziedzinie archiwalnej na poziomie międzynarodowym. Celem ankiety było nie tylko pozyskanie informacji o wymaganiach na poszczególnych stanowiskach umiejętnościach, ale także poznanie subiektywnych ocen archiwistów. Umożliwiło to uchwycenie zarówno mocnych stron, jak i obszarów wymagających poprawy oraz służyło określeniu tego, jakie kompetencje – zdaniem ankietowanych – są kluczowe dla efektywnego wykonywania obowiązków zawodowych oraz jakie działania mogłyby wspierać ich rozwój i prowadzić do podnoszenia kwalifikacji. We wnioskach końcowych z badania uwypuklono znaczenie ciągłego doskonalenia zawodowego oraz potrzebę inwestowania w nowoczesne narzędzia i metody rozwoju kompetencji archiwistów w Europie, mające przełożenie na podniesienie jakości usług archiwalnych oraz lepsze przygotowanie specjalistów do wyzwań przyszłości.

Podbudowa teoretyczna stanowiła punkt wyjścia do dyskusji, które przybrały formę zorganizowanych warsztatów. Ich celem było zidentyfikowanie kluczowych – według wyższej kadry menedżerskiej – kompetencji archiwistów zatrudnionych w archiwach narodowych w UE, pogłębienie wiedzy na temat najlepszych praktyk stosowanych w różnych krajach oraz określenie standardów, które mogą przyczynić się do konsolidacji działań archiwalnych na poziomach krajowym i międzynarodowym.

Sesję popołudniową otwarto prezentacją „Contributing to the common specifications for electronic archiving in the context of the adoption of the Implementing Acts of the new e-IDAS regulation”, omawiającą duńskie zaangażowanie w implementację Planu działań EAG. Maya Madrid i Kirsten Villadsen Kristmar odniosły się do rozporządzenia unijnego e-IDAS ustanawiającego jednolite ramy prawne dla podpisów i pieczęci elektronicznych, elektronicznych znaczników czasu, certyfikatów uwierzytelniania stron internetowych oraz interoperacyjności usług rejestracji elektronicznej o wysokim poziomie bezpieczeństwa. Wzajemne uznawanie przez państwa członkowskie systemów identyfikacji elektronicznej wymusza, jak podkreśliły prelegentki, podjęcie dyskusji na temat pozycjonowania europejskich archiwów jako zaufanych repozytoriów cyfrowych, wyposa-

zonych w atrybuty wiarygodności, autentyczności, stabilności i niezawodności. W tym kontekście kluczowe powinny być uzgodnienia dotyczące wspólnych dla administracji archiwalnych w UE standardów archiwizacji i konserwacji cyfrowej, zapewniających bezpieczeństwo danych w całej UE.

Zagadnienie archiwalnej kooperacji transgranicznej, stanowiące główny punkt zainteresowania EAG, poruszono w kolejnych wystąpieniach. Dieter Schlenker przedstawił wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w ramach projektu pn. „Sustainable Archives and Greener Approaches (SAGA)”, pozwalającego poznać podejścia europejskich partnerów i instytucji archiwalnych do zrównoważonego rozwoju, w tym inwestycji w energooszczędne technologie, zieloną infrastrukturę, praktyki przyjazne środowisku oraz metody zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi zagrażającymi dziedzictwu dokumentacyjnemu. Inga Bolstad i Cristian Anita podzielili się natomiast doświadczeniami bilateralnej współpracy norwesko-rumuńskiej w zakresie archiwizacji cyfrowej i omówili zagadnienie „Archiving by design: a way to defy electronic records management challenges. Project”.

Tytułowa „archiwizacja przez projektowanie” to metodologia zarządzania informacją zakładająca, już we wstępnej fazie, długoterminową użyteczność danych elektronicznych z systemów teleinformatycznych. Projekt miał wypełnić lukę powstającą między procesami wytwarzania dokumentacji i jej archiwizacji. W jego założeniach podkreślono, że archiwizowanie, będące integralną częścią cyklu życia informacji, zapewnia dostępność danych. Należy zauważyć, że idea „archiving by design” stanowi nie tylko platformę wspólnych działań między europejskim środowiskiem archiwalnym, ale też ważny element polityki unijnej w zakresie otwartości danych, wspierany także przez EAG. We wrześniu 2019 r. w jej ramach powołano podgrupę o tej właśnie nazwie (Archiving by Design, dalej: AbD), której zadaniem jest opracowanie zasad wspierających włączanie się archiwów narodowych w projektowanie produktów i usług oferowanych organizacjom sektora publicznego na jednolitym rynku oraz uzyskanie nowych perspektyw związanych z wczesną interwencją w rozwój systemów teleinformatycznych w celu osiągnięcia trwałego dostępu i ochrony danych w krajach europejskich. Podczas spotkania warszawskiego członkowie podgrupy AbD, Vincent Hooft i Wout van der Reijden, przedstawili wytyczne stosowania archiwizacji przez projektowanie oraz glosariusz, które jednogłośnie przyjęto.

Drugim ważnym wydarzeniem archiwalnym w czasie polskiej prezydencji w Radzie UE było spotkanie dyrektorów archiwów narodowych. Powstanie gre-

mium wynikało z wcześniejszych kontaktów międzynarodowych, zawiązywanych głównie w ramach Rady Koordynacyjnej Programu Europejskiego Międzynarodowej Rady Archiwów. Rada była kluczowym organem odpowiedzialnym za nadzorowanie oraz kierowanie projektami i inicjatywami archiwalnymi w całej Europie. Odegrała niewralgiczną rolę w zacieśnianiu współpracy między administracjami europejskich archiwów i zapewnieniu harmonizacji praktyk archiwalnych na kontynencie. Jej działania obejmowały m.in. organizowanie spotkań szefów państwowych służb archiwalnych, które po 1992 r. miały charakter tzw. szczytów archiwalnych, zwoływanych przy współudziale KE. Od 1998 r. przybrały formę oficjalnych spotkań dyrektorów archiwów narodowych w Europie w ramach nieoficjalnej struktury, jaką stała się na początku XXI w. EBNA.

49. posiedzenie EBNA zorganizowano 4 kwietnia 2025 r. na Zamku Królewskim w Warszawie. Honorowe przewodnictwo zgromadzenia przejął gospodarz wydarzenia – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych dr Paweł Pietrzyk. W słowie wstępnym nawiązał on do tematyki obrad: „Ten rok ma dla Polski szczególne znaczenie. Prezydencja w Radzie Unii Europejskiej to nie tylko powód do dumy, ale także okazja do zacieśnienia współpracy, także między archiwami. To moment, w którym możemy pokazać nasze zaangażowanie w budowanie bezpieczeństwa w Europie. [...] Niech to posiedzenie będzie kamieniem milowym w kształtowaniu przyszłości naszych spotkań i wzmacnianiu więzi, które łączą nas jako kustoszy dziedzictwa europejskiego. Wykorzystajmy tę okazję, aby [...] pracować na rzecz bardziej zintegrowanej i spójnej wizji przyszłości”.

Program merytoryczny spotkania podzielony został na dwie części. Sesję poranną poświęcono prezentacji projektu regulacji pn. „Terms of Reference” („Zakres zadań i obowiązków”). Wypracowany przez dyrektorów archiwów narodowych Polski, Danii i Cypru dokument statutowy stanowi pierwszą próbę określenia celów strategicznych i planowanych inicjatyw EBNA. Jak zaznaczono, gremium przez cały okres swego funkcjonowania nie miało ustalonego statusu organizacyjnego, a brak uregulowań powodował, że działało na zasadzie nieformalnego porozumienia między członkami. W praktyce oznaczało to, że współpraca opierała się na dobrowolnym zaangażowaniu przedstawicieli europejskich służb archiwalnych, co niesło za sobą implikacje praktyczne. Jak zauważono, przyjęcie dokumentu skutkowałoby ustanowieniem ram organizacyjnych EBNA oraz zapewnieniem bardziej produktywnych rozmów i skoordynowanych działań dyrektorów archiwów narodowych.

Tłem do podjętych na forum dyskusji były wystąpienia, które ukazały EBNA w trzech perspektywach: przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Christos Kyriakides w prezentacji „Tracing the Origins: The History of EBNA” przypomniał zebranym historię powstania i pierwsze spotkania rady, zwracając szczególną uwagę na momenty przełomowe w dziejach EBNA. Morten Ellegaard przybliżył zapisy „Zakresu zadań i obowiązków”, uwypuklając znaczenie dokumentu, opracowanego w ścisłym partnerstwie trio prezydenckiego. Prezentacja „Defining Our Path: EBNA Terms of Reference” zawierała odniesienia do najważniejszych punktów tekstu. Na zakończenie Paweł Pietrzyk w wystąpieniu „Looking Ahead: The Future of EBNA Meetings” podkreślił, że prace nad „Zakresem zadań i obowiązków” miały na celu ustanowienie spójnego i systematycznego podejścia do spotkań dyrektorów archiwów narodowych, co wiązało się z ustaleniem porządku przyszłych obrad. Zgodnie z propozycjami polsko-duńsko-cypryjskimi, sesje poranne spotkań EBNA byłyby poświęcone omówieniu kluczowych kwestii związanych z zarządzaniem archiwami w Europie, określonych przez kraje „trójki”. Sesje popołudniowe natomiast powinny być dostosowane do priorytetów danego państwa w czasie prezydencji w UE.

Podczas ożywionej dyskusji podkreślono, że posiedzenie warszawskie stanowi moment przełomowy w historii EBNA – kreuje perspektywę przyszłych spotkań oraz prowadzi do wzmocnienia współpracy między archiwistami narodowymi w Europie. Uczestnicy zgodzili się, że przyjęcie „Zakresu zadań i obowiązków” na jubileuszowym 50. posiedzeniu EBNA, które – w związku z planowanym przewodnictwem Danii w Radzie UE – odbędzie się w Kopenhadze w październiku 2025 r., będzie kluczowym krokiem w dalszym umacnianiu wspólnych działań i strategii.

Druga część spotkania EBNA tematycznie nawiązywała do hasła przewodniego polskiej prezydencji. Slogan „Bezpieczeństwo, Europo!” odnosi się do inicjatyw mających na celu zapewnienie stabilności i ochrony kontynentu podejmowanych na różnych płaszczyznach. W kontekście działalności archiwalnej, stanowiącej główny punkt zainteresowania członków EBNA, bezpieczeństwo obejmuje zarówno fizyczną ochronę materiałów archiwalnych przed klęskami naturalnymi i destrukcyjną działalnością człowieka, jak i cyfrowe zabezpieczenia przed cyberatakami oraz innymi zagrożeniami informacyjnymi. Podnosząc tę kwestię na forum wysokiego szczebla, Archiwa Państwowe aspirowały do realizacji szerszych celów prezydencji Polski i zwiększenia wysiłków na rzecz skuteczniejszego zarządzania archiwami narodowymi w Europie.

Wystąpienia w sesji popołudniowej zogniskowano wokół wysiłków na rzecz zabezpieczenia dziedzictwa materialnego zachowanego w postaci tradycyjnej i elektronicznej podejmowanych przez europejskie służby archiwalne. Prezentacje obejmowały nie tylko szerokie *spectrum* tematyczne, ale także zróżnicowane perspektywy narodowe. Priit Pirsko w wystąpieniu „Crisis preparedness at the National Archives of Estonia” podzielił się doświadczeniami krajowymi, omawiając je zarówno w ujęciu historycznym, jak też prezentując współczesne wyzwania, które stoją przed archiwami w Estonii. W 2025 r. instytucje te mają opracować kompleksowe strategie działań obronnych, wpisujące się w Krajowy Plan Działań na rzecz Obronności. W ich ramach projektuje się dokonanie ogólnego przeglądu i analizy zagrożeń, dookreślenie zadań prewencyjnych, przygotowanie środków wsparcia oraz opracowanie systemu zarządzania i komunikacji w sytuacji kryzysowej. W katalogu możliwych do wystąpienia w archiwach niebezpieczeństw ujęto m.in. cyberataki, ataki na infrastrukturę energetyczną, „piątą kolumnę”, niepokoje społeczne, ataki terrorystyczne i kampanie nienawiści.

Potrzeba przygotowań obronnych na wypadek konfliktów wewnętrznych i zewnętrznych została uwypuklona w kolejnym wystąpieniu. Karin Åström Iko i Johanna Fries Markiewicz, reprezentujące Szwedzkie Archiwa Narodowe, przybliżyły uczestnikom spotkania temat „Preparedness for Archives in uncertain times”. Prelegentki podkreśliły, że elastyczność i zdolność do szybkiego reagowania są kluczowe dla zapewnienia bezpieczeństwa i trwałości zasobów archiwalnych. W obliczu dynamicznych zmian na arenie międzynarodowej konieczne jest wypracowanie przemyślanych i skoordynowanych strategii działań. Jako przykład dobrej praktyki podały ukonstytuowanie w 2024 r. Rady ds. Ochrony Dziedzictwa Kulturowego służącej promowaniu efektywnego planowania ochrony zbiorów dziedzictwa kulturowego w Szwecji. Tytułowa „gotowość”, propagowana przez Radę, stawia przed szwedzkimi archiwami następujące priorytety: stworzenia centralnej bazy danych archiwalnych, ochrony krytycznych informacji społecznych (niepodlegających trwałemu przechowywaniu wynikającemu z ustawy archiwalnej, ale mających szczególne znaczenie dla społeczeństwa), przyspieszenia procesu cyfryzacji zasobu archiwalnego i bezpiecznego przechowywania danych. Szwedzki scenariusz działań zakłada m.in. ewakuację zasobu archiwalnego w przypadku wystąpienia klęsk żywiołowych, która ma być poprzedzona identyfikacją materiałów archiwalnych wymagających szczególnej ochrony oraz ustanowieniem struktur zarządzania kryzysowego i lokalnych sieci wsparcia. W długoterminowej perspektywie planuje się rozbudowę infrastruktury bu-

dowlanej archiwów w Szwecji pod kątem przygotowania obiektów do celów *stricto* ewakuacyjnych.

Polskie studia przypadków starań o ochronę krajowego dziedzictwa dokumentacyjnego zawarto w trzech prezentacjach, ukazujących rezultaty implementacji – poprzez przyjęcie Strategii rozwoju Archiwów Państwowych na lata 2021–2030 – modelu zarządzania projektowego w sieci archiwalnej. Bartłomiej Konopa w wystąpieniu „Preparing the Polish State Archives for Crisis Situations: People, Resources and Procedures” przedstawił inicjatywy prowadzone w obszarze przygotowania i wdrożenia procedur ewakuacyjnych tradycyjnej części zasobu archiwalnego, obejmujące stworzenie listy obiektów do wywozu, oznaczenie materiałów archiwalnych i miejsc ich przechowywania, koordynację akcji z innymi podmiotami oraz stworzenie centrów dystrybucji środków zabezpieczających ewakuację zasobu archiwalnego. Kapitan Monika Wojakowska z Akademii Pożarniczej w Warszawie omówiła temat „Safety Management Academy for the State Archives – practical dimension of building social resilience”, podkreślając znaczenie podnoszenia kompetencji pracowników i kształcenia wysoko wykwalifikowanych liderów bezpieczeństwa w Archiwach Państwowych. Wreszcie prezentacja Sławomira Marchela zatytułowana „The Energy within the Archives. New building solutions and thermal modernisation of the archives as elements of ensuring energy security” skupiała się na kluczowych aspektach, które przyczyniają się do zwiększenia efektywności energetycznej, poprawy warunków przechowywania materiałów archiwalnych oraz ochrony środowiska. Referent przedstawił polskie rozwiązania budowlane zastosowane w siedzibach archiwów w Białymstoku i Krakowie oraz omówił projekt termomodernizacji budynków archiwalnych.

Ostatnie wystąpienie Oleksandr Lashko poświęcił zagadnieniu „Ukrainian-Polish Archival Cooperation in Wartime”. W świetle trudnej sytuacji archiwów ukraińskich, które od momentu napaści Rosji w 2014 r., a w szczególności wybuchu pełnoskalowej wojny w 2022 r., muszą mierzyć się z problemami kadrowymi, znacznymi stratami w dokumentacji, zniszczeniem części archiwów oraz trudnymi warunkami pracy, referent przywołał przykłady współpracy polsko-ukraińskiej. Ta, jak podkreślił prelegent, okazała się wieloaspektowa. Obejmowała pomoc materialną, stażę ukraińskich archiwistów w Polsce, współdziałanie w ramach projektu pn. „Wspólne Dziedzictwo Archiwalne”, wsparcie polityczne w organizacjach międzynarodowych oraz konsultacje dotyczące digitalizacji, archiwizacji dokumentów elektronicznych i reformy systemu archiwalnego.

Prezentacja delegata archiwów ukraińskich stanowiła punkt wyjścia do wymiany spostrzeżeń na temat potrzeby zapewnienia kompleksowej ochrony europejskiego dziedzictwa kulturowego, zagrożonego nie tylko konfliktami zbrojnymi, z których wojna w Ukrainie była jednym z najczęściej poruszanych tematów, ale także klęskami żywiołowymi, mającymi poważny wpływ na archiwa europejskie i niszczącymi cenne zasoby dokumentacyjne. Szczególne zainteresowanie uczestników posiedzenia EBNA wzbudziły polskie rozwiązania projektowe, zarówno w kontekście samej idei myślenia strategicznego, jak też sposobu ich realizacji na poziomie wewnątrzorganizacyjnym, mechanizmów oraz efektów podjętych działań. Rozmowy uwiarydliły, że europejskie archiwa narodowe, funkcjonujące w odmiennych kontekstach geograficznych, społecznych i ekonomicznych, stoją w obliczu tych samych zagrożeń, a podejmowane przez nie wysiłki wpisują się we wspólną misję instytucji archiwalnych, jaką jest zachowanie europejskiego dziedzictwa historycznego dla przyszłych pokoleń.

Reasumując, należy podkreślić, że druga polska prezydencja w Radzie UE stała się okazją do zacieśnienia współpracy archiwalnej między krajami członkowskimi UE, stowarzyszonymi oraz kandydującymi. Spotkania EAG i EBNA zorganizowane w Warszawie przez Archiwa Państwowe pokazały synergię środowiska, wspólnie poszukującego optymalnych rozwiązań dla palących wyzwań, z którymi mierzą się wspólnie archiwa narodowe w Europie. Prowadzone dyskusje, zarówno te oficjalne, jak też kularowe, budowały mosty między różnymi kulturami archiwalnymi, co sprzyjało lepszemu zrozumieniu i współpracy na globalną skalę. Ta bowiem nie tylko wzmacnia więzi, ale także przyczynia się do wymiany wiedzy i doświadczeń, niezbędnych w obliczu dynamicznie zmieniających się realiów.

Kamila Pawełczyk-Dura

Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych / The State Archives Head Office (Poland)
kpawelczyk@archiwa.gov.pl, ORCID 0000-0002-3615-8120